

Liminale kvinder og perifære mænd

om vordende forældre

AF MALENE LIND

*Hvilke symbolske betydninger får
køn, krop og "naturlighed" i etable-
ringen af det moderne forældreskab?
En analyse af skabelsen og forhand-
lingen af kønsidentiteter i gravidi-
tetsperioden.*

S kiftet fra tidligere tiders
kvantitative forældreskab med mange børn
og stor børnedødelighed til det moderne
kvalitative forældreskab med få og nøje
planlagte børn har afgørende forandret for-
ældreskabet. Forældreskabet er blevet én af
de allervæsentligste livsbegivenheder, og at
realisere idealet om "Ønskebørn" indenfor
kernefamiliens rammer, er en betydelig
komponent i mange voksnes identitet.

Under graviditeten forbereder de vor-
dende førstegangsforældre sig på det fore-
stående forældreskab, og ændringerne i den
gravide krop følges af ændringer i de vor-
dende forældres personlige og sociale iden-
titeter: I løbet af graviditeten er det ikke
alene et barn, men også en mor, en far og
en familie, der bliver til, og disse *tilblivelser*
involverer for de vordende forældre en ræk-
ke forhandlinger og refleksioner over, hvem
de er, og hvad de er på vej til at blive.

FELTET

De vordende førstegangsførældre,¹ der deltog i mit forskningsprojekt, levede i vid udstrækning op til og identificerede sig med idealet om det lykkelige par med tjek på tilværelsen. De tilhørte en veluddannet middelklasse med et stærkt socialt netværk, og næsten alle ventede planlagte "ønskebørn" i stabile parforhold. Flertallet af parrene blev gift i umiddelbar forbindelse med graviditeten og ved at flytte sammen, bygge om eller flytte til bedre boliger, søgte de at konsolidere parforholdet i det kernefamilære hjem. Deres relativt mange personlige og sociale ressourcer har stor betydning for deres graviditetsoplevelse og -praksis, og der er næppe tvivl om, at et feltarbejde blandt andre – eventuelt mindre ressource stærke – grupper ville have ændret mit fokus. Parrenes fællestræk indebar ikke, at de forvaltede deres overgang til forældreskabet ens. Men det betød, at de havde nogle fælles forudsætninger i deres individuelle bestræbelser på at skabe, forhandle og bekræfte deres identitet som vordende forældre.

For de vordende forældre var ønsket om at få børn knyttet til en lang række andre forandringer i deres liv og selvopfattelse. Skabelsen af deres egen familie oplevede de som en lejlighed til at tage et forpligtende ansvar for noget, der var "større end" dem selv. Dette "større end" associerede de dels med en iboende tilbøjelighed til at føre sig selv og sin slægt videre, dels med et socialt og psykologisk behov for at forankre sig i en romantisk forbundet kernefamilie. Typiske refleksioner over motiverne var for eksempel:

"Siden jeg gik ud af gymnasiet, har jeg kunnet gøre, hvad jeg ville. Det kan man sgu godt blive træt af. For mig var det ved at være på tide, at jeg fik en familie og et hjem. Ved at være kæreste med Charlotte havde jeg fået et valg. Enten kunne jeg fortsætte som en drengerøv sammen med de andre drenge-røve, eller også kunne jeg tage beslutningen og blive voksen".

"Det handler vel om at blive *mere* end bare sig selv... at tage ansvar."

"Dét at føre sig selv og sin slægt videre, det er jo noget af det største og smukkeste, man kan som menneske."

Disse citater afspejler, at ansvaret for og forbundetheden i familien ses som en mulighed for at udfolde nogle voksne, sociale kompetencer, henholdsvis afskeden med en praksis, de associerede med en ungdommelig, umoden og ansvarsfri individualisme. I etableringen af forældreskabet inddrages altså magtfulde kulturelle forestillinger om kærlighed, livets beskaffenhed, voksen ansvarlighed og varige forbundetheder.

EN SOCIAL OVERGANG

Som ramme om forståelsen af graviditet som led i en social overgang trækker jeg på Arnold van Genneps (1960 (1908)) og senere Victor Turners (1967 & 1992) identifikation af nogle grundlæggende strukturelle fællestræk i sociale overgange. Overordnet identificerer de tre fortløbende faser i disse overgange; først en separationsfase, hvor "initianterne" – altså dem, der er *undervejs* – socialt frakendes den identitet og selvbevidsthed, der er associeret med den tidligere sociale status. Herefter træder de ind i en *liminal* fase, hvor de er "hverken-eller", eller med Victor Turners ord: "*betwixt and between' all the recognized fixed points in space-time of structural classifications*" (Turner 1967, 97). Efter den liminale fase afsluttes sekvensen med en inkorporationsfase, der sigter mod symbolsk at inkorporere initianterne med deres nye sociale identiteter i den eksisterende sociale orden.

Mit fokus ligger på tiden før fødslen, altså den tid, hvor parret ikke længere er ikke-forældre, men endnu heller ikke forældre. Som hverken-eller kan de vordende forældres graviditetsperiode forstås som en liminal fase undervejs mod forældreskabet, og

det er følgelig især liminaliteten, jeg fokuserer på i min undersøgelse.

Som en *hverken-eller*-tilstand er liminaliteten karakteriseret ved, at de liminaliserede tillægges ingen eller kun få af de karakteristika, som de havde før, eller som de bliver tillagt efter overgangen. Ved at ligge *udenfor* – og dermed implicit referere til – de sociale klassifikationer (Strathern 1992, 19), skaber liminaliteten et særligt *handle- og refleksionsrum*, hvori en række grundlæggende værdier, antagelser og klassifikationer kan forhandles, bekræftes og udfordres i den sociale interaktion.

En mere klassisk analyse af en social overgang med udgangspunkt i det sociale system, ville typisk fremhæve liminalitetens repressive potentiale. I mange analyser ses liminaliteten følgelig som en socialt defineret strukturel position, der i en periode frakender initianterne deres individualitet og påtvinger dem en bestemt rolle og adfærd. Men dette blik bortleder opmærksomheden fra, at de liminaliserede ikke bare er *forhindret* i at indtage, men også *sat fri fra* en række hidtidige sociale karakteristika og strukturelle klassifikationer. Liminalitetens frisættende potentiale kan altså forøge initianternes manøvrerum (Turner 1967), særligt når initianterne er relativt ressourcerstærke, som for eksempel de vordende forældre i min undersøgelse. For dem gav graviditetsperioden anledning til og rum for, at de kunne reflektere over og handle i forhold til deres selvopfattelse og sociale identitet; hvem de er, og hvad de er på vej til at blive. Og billedet af passivt underlagte initianter passede da også dårligt med de selvbevidste og manøvredygtige vordende førstegangsforældre, jeg mødte under mit feltarbejde.

DEN GRAVIDE KROPS SYMBOLSKE POTENTIALER

En måde at forstå, hvad der er på spil i sociale overgange, er at undersøge de symboler, der aktiveres. I overgangen til forældre-

skabet gælder det særligt en række symbolske betydninger af køn, krop og naturlighed, hvorom de vordende forældre manøvrerer.

Kvindekønnet er et eksempel på et meget magtfuldt symbol omkring graviditeten, der i nogle kontekster virker repressivt, fordi det foreskriver en bestemt social identitet og praksis, men samtidig åbner symbolets flertydighed også for flere fortolkningsmuligheder, der kunne forøge de gravides manøvrerum. I min undersøgelse kom det til udtryk i, at kvindeligheden somme tider refererede til en særlig inderlig moderlighed, i andre til sensualitet; somme tider anså de deres køn som en kilde til handlekraft og til andre tider til afhængighed. Men trods dette spænd af betydninger gav det stadig mening at forstå og begrebssætte det som "kvindeligt". Med andre ord; fordi den symbolske betydning er skiftende og foranderlig, kunne de hver især forfølge egne strategier og realisere individuelle projekter uden at deres sociale legitimitet blev truet. At kvindeligheden i særlig grad blev understreget og bragt i spil kan bedre forstås gennem en analyse af de symbolske potentialer, der er knyttet til den gravide krop.

Grundlæggende indebærer graviditeten, at kvinden indeholder et andet væsen, og dermed udfordrer den aksiomatiske regel om, at en krop rummer ét og kun ét individ. Den klassifikatoriske usikkerhed understøttes yderligere af, at fostret i maven som et liv, der blot endnu ikke er født, er i en liminal "hverken-eller"-tilstand mellem væren og ikke-væren. Som klassifikatorisk uklare er gravide kroppe genstand for en betydelig symbolsk aktivitet, hvorom en række betydninger af liv, død, individualitet, krop og køn kan bearbejdes. Det gælder især efterhånden som overgangens kernesymbol – maven – vokser. Yderligere henviser den gravide krop også til, at kvinden – respektive parret – er "betwixt and between" de strukturelle klassifikationer; ikke-forældre/forældre. I kraft af sin dob-

belte klassifikatoriske utydelighed – den kropslige to-somhed og dens indikation på social “undervejshed” – har den gravide kvindekrop et dobbelt symbolsk potentiale, hvor omkring en række kulturelle betydninger og kategorier kan forandres, forhandles og bekræftes både af de vordende forældre og deres omgivelser. Dermed er den vordende fars liminalitet underordnet den gravide kvindes: Nok er også han undervejs, men uden det kropslige engagement er undervejsheden i mindre grad knyttet til ham som individ, men i højere grad mere til hans forbundethed med kvinden.

For den gravide kvinde giver graviditetsoplevelsen hende en radikal opmærksomhed på hendes krop, som understøttes af en – ofte overvældende – offentlig interesse og herunder også social kontrol. Hvordan den gravide kvinde manøvrerer i den sociale synlighed afhænger både af graviditetens konkrete forløb, og (især) af kvindens personlige og sociale ressourcer. Således er ressourcestærke kvinder relativt bedre i stand til at undgå sociale sanktioner og kan i stedet bruge den offentlige opmærksomhed, som en lejlighed til positivt at høste anerkendelse af deres oplevelser og adfærd.

Hverken sanktioner eller opmærksomhed bliver i nær samme grad de vordende fædre til del, og typisk fremhæver de vordende fædre selv, at i sammenligning med deres gravide partner er det ret upåfaldende, hvad der sker for dem. I min undersøgelse kom denne relativt mere “usynlige” overgang til udtryk i, at vordende fædre ofte besvarede spørgsmål om, hvordan de oplevede det kommende forældreskab med en beretning om, hvordan deres gravide partner og fostret i maven havde det. Som en vordende far sagde: *“Der er jo ikke ret meget at sige... lige nu sker der jo ikke så meget for mig”*.

KROPPEN I FOKUS –

FORANDRINGER I HVERDAGSLIVET

Især for de gravide kvinder er overgangens klassifikatoriske uklarhed forankret i helt konkrete oplevelser. Den typiske oplevelse umiddelbart efter, at de havde konstateret graviditeten, var, at *“pludselig var intet det samme”*. I nogle kontekster havde oplevelsen karakter af en angst for at “miste sig selv”, mens det i andre blev tolket positivt; at de i stedet “fandt sig selv”. Set i lyset af forældreskabet som overgang mellem ungdom og voksenhed kan disse oplevelser forstås som et symbolsk tab af ungdom, mens dét, forældrene i en anden situation positivt er på vej til at finde, er deres voksenhed.

Såvel tabet som fundet bearbejdes ofte med reference til de kropslige graviditetsforandringer; nogle gravide længes efter at få deres “krop igen”, ofte i betydningen få en ungdommelig krop “tilbage” efter graviditeten. Andre glæder sig derimod over den voksende mave og de spændte bryster som et udtryk for realiseringen af deres menneskelige – og specifikt kvindelige – potentiale, der gerne må sætte spor på deres krop.

De kropslige graviditetsforandringer opleves altså som et synligt spejl for den sociale transformation, og samtidig fungerer de som markør af og bekræftelse på hendes *undervejshed* mod forældreskabet.

De radikale forandringer i kropsoplevelsen følges af ændringer i forvaltning af den gravide krop og dermed i parrets hverdagsliv. Konkrete ændringer sker ofte på direkte foranledning af kvindens kropslige oplevelser. Typisk har hun en del fysiske gener især i starten af graviditeten, hvor symptomer som træthed, kvalme og øget tissetrang er almindelige.

For at imødekomme og begrænse generne forandres parrets sociale liv typisk således, at de går mindre ud, har færre gæster og går tidligere i seng. Men udover at være en følge af kvindens træthed oplevede mange par også et voksende behov for at vise omsorg for maven og koncentrere sig mere

om hinanden og deres nære sociale relationer. Strategien at forankre sig i parforholdet og i deres fælles hjem kan således understøttes af deres tolkning af og respons på kvindens graviditetsoplevelse. Omvendt havde parrene også strategier for at "holde fast i sig selv" og yde modstand overfor den type ansvarlig adfærd, som normen foreskrev. For eksempel fastholdt nogle vordende forældre bevidst en udfarende og "ungdommelig" praksis. Andre oplevede et behov for at være i sammenhænge, hvor det forestående forældreskab i mindre grad var på tale, for eksempel på arbejdspladsen. For en del af de vordende fædre kom det til udtryk i et større lyst til at færdes i typiske mandesammenhænge som fodboldklubben, hvor de i højere grad blev defineret uafhængigt af parforholdet og det forestående forældreskab.

De vordende forældres hverdagsliv blev i særlig grad påvirket af mængden og karakteren af blandt andet biomedicinsk funderede kostvejledninger, snusfornuftige husråd og psykologisk funderede leveregler for gravide. I et symbolsk perspektiv markerer de mange – og ofte indbyrdes modstridende – råd liminalitetens ekstraordinære, klassifikatorisk uordentlige og derfor symbolsk farefulde karakter (Douglas 1966): Som "betwixt and between" er kvinden og fostret i en potentielt risikabel og yderst sårbar position, som alt andet lige fordrer en særlig omhyggelighed og påpasselighed.

Regler og råd var ikke bare begrænsende for de vordende forældre. De kunne også være en ressource i bestræbelserne på at etablere og bevare en grad af kontinuitet og orienteringsevne i det liminale rum. Normative leve- og kostregler kan fx fungere som symbolsk ordnende principper, som skiller "godt" fra "skidt". Samtidig er der en betydelig fleksibilitet i de mange råd og regler, som åbner op for individuel fortolkning: Ved at orientere sig i dem, fortolke dem og vælge blandt dem kunne de vordende forældre søge konkret vejledning i

og bekræftelse på deres hverdagspraksis, og ved at følge nogle råd og afvise andre etablerede de et manøvrerum mellem social accept og forfægtelsen af den personlige integritet.

Modstanden overfor bestemte råd og anvisninger blev ofte formuleret som et spørgsmål om, hvad de kunne "bruge til noget". For eksempel sagde en kvinde:

"Alle de der kostråd synes jeg ikke rigtig, jeg kan bruge til noget...Jeg ved ikke om det er så vigtigt, hvad jeg for eksempel spiser under graviditeten. Jeg tror ærlig talt, at det vigtigste er, at man trives som gravid... Altså at man forsøger at have sig selv med."

Ved at referere til, at det er vigtigt "at have sig selv med", kan afvigelser fra eller afvisninger af en norm altså legitimeres. Omvendt kunne de gravide ved netop at følge andre råd og anvisninger kommunikere og demonstrere deres voksenkompetencer og forældreskabsparathed. For eksempel kunne de forfægte omsorgs- og ansvarsevne ved at forsage rygning og alkohol, udvise skepsis overfor medicin og kemikalier, handle økologisk og/eller motionere regelmæssigt.

De vordende fædre havde også indirekte mulighed for at kommunikere ansvarlighed ved at tage stilling til, hvordan kvinden forvaltede sin krop. Men fordi hendes kropslige integritet ikke var til forhandling, var hans råd overvejende henstillende. At følge hans råd kunne derefter være en måde, hvorpå kvinden bekræftede deres indbyrdes samhørighed, eller omvendt kunne hun betone sin integritet ved at afvise dem.

NATUREN I KROPPEN

Hvor "naturen" tidligere i den vestlige natur-kultur-dikotomi især blev opfattet som det truende, der lå uden om "kulturen", er der i dag en tendens til, at naturen billedligt talt skifter plads fra symbolsk at betegne det truende og mystiske *uden for* kultu-

ren til det positive og attråværdige *inden i* mennesker, særligt inden i kroppen.

I denne nye opfattelse har naturen ændret værdi således, at den nu kun sjældent associeres med det urene, mindreværdige og farlige. Tværtimod er vor tids miljø-, krops- og New Age-bevægelser blot nogle af flere udtryk for, at naturen i stigende grad idealiseres, mens kulturen omvendt associeres med truende teknologi, åndløs rationalitet og uhensigtsmæssig intervention i den kosmiske orden (se fx Eder 1996). Samtidig tillægges naturen en slags mytisk aktørstatus: "Moder Natur" handler på baggrund af egne rationaler, strategier og mål, som ligger udenfor menneskelig kontrol (Tsing 1995).

Disse opfattelser har stor betydning omkring graviditet, der jo synligt foregår i kvindens indre. For gravide er idealet, at forløbet er så "naturligt" som muligt, det vil sige med mindst mulig teknologisk intervention. Og med skrækblandet fryd beskriver de oplevelsen af at forandre sig som udtryk for, at "*naturen sætter sig igennem i min krop*", og at de føler sig "*underlagt kræfter, der er langt større end mig selv*". Med andre ord inkarnerer den gravide kvindekrop i særlig grad de dragende, mytiske naturkræfter (Tsing 1995, 137), og naturen udtrykker sig gennem de hormoner, gener og instinkter, der, som naturens konkrete agenter, virker i den gravide krop.

Forandringerne i den symbolske værdisætning af "kultur" og "natur" følges af et skel mellem den "naturlige" biologiske krop, som repræsenterer sand indsigt, og den "kulturaliserede" bevidsthed, som bærer af en kropsfjern rationalitet. Som naturens medium antages kroppen *à priori* at have "ret", og tæt kontakt til og bevidsthed om de biologiske processer giver derfor adgang til en privilegeret indsigt: Kroppen er den endelige ekspert, som hverken lyver eller tager fejl. Hvor imod bevidstheden – lokaliseret i hovedet – anses for at hæmme evnen til at tage ved lære af og lytte til kroppen. Disse opfattelser vedrører ikke

kun graviditeter. Tvært imod regnes det i mange af livets forhold for vigtigt at "*give slip*", "*slå hovedet fra*", "*lytte til kroppen*" og "*mærke efter*".

Det er en del af forklaringen på, at svangreomsorgen – og en række af de øvrige graviditetsrelaterede aktiviteter – ikke primært handler om at tilegne sig bestemte færdigheder. I stedet fokuseres der overvejende på den kropslige graviditet i sig selv. Tillæringen retter sig især mod at lære gravide kvinder at lytte til og forstå kroppens signaler og blive parate til at reagere på dem – eller omvendt; at få lært at modarbejde dét, der ses som bevidsthedens rationalistiske reduktion af den kropslige erfaring.

KØNNEDE GRAVIDITETSOPLEVELSER

For at fremme tillæringen antages gravide kvinder at have gavn af og brug for at mødes med andre gravide. Derfor er etableringen af særlige graviditetsfællesskaber – som gruppevis jordemoderkonsultationer og fødselsforberedelsesundervisning – et vigtigt element i den offentlige svangreomsorgs sundhedspædagogiske strategi.² De gravide, der vælger tilbuddet til, er karakteriseret ved at anerkende og søge graviditetsfællesskabet. Selv om der således kan være store forskelle i alder, socio-kulturel situation mv., er det især fællesskabet, der betones, mens forskelle nedtones. Det udtrykkes for eksempel i en kvindes refleksioner over forskelle og fællesskab mellem gravide:

"Gu' er der da forskelle, men i sidste ende skal vi jo alle sammen det samme igennem, vi ér jo på en eller anden måde i samme båd, uanset om vi er gifte eller enlige, rige eller fattige, tykke eller tynde, danskere eller kinesere."

Stemningen ved de gruppekonsultationer, jeg fulgte, var udpræget uformel, intim og hyggelig. Åbenlys omgang med de gen-



*Forside på Liller Møller (1992):
Sådan får man altså børn. Agertofts Forlag.*

nemsigtige urinprøveglas og udbrud som *“hov, jeg har da glemt at tisse, men hvis jeg lige kan få et glas, vender jeg lige ud og gør det”*, kan tolkes som én af flere markeringer af, at dette rum er et særligt rum, med særlige sociale regler. Den tolkning underbygges af, at der er en generel parathed til at italesætte normalt tabubelagte temaer som for eksempel krop, køn og seksualitet i en gruppe af kvinder, der ikke kender hinanden på forhånd.

Graden af fællesskab kan analytisk forklares ved, at de gravide kvinders individuelle og sociale kendetegn midlertidigt nedtones af både dem selv og deres omgivelser til fordel for en *en bloc*-klassifikation med andre gravide. Fællesskabsfølelsen internt i gruppen befordres og understøttes altså af deres strukturelle lighed som liminale.

Mænd, som ikke har adgang til den kropslige graviditetserfaring og dermed til den særlige indsigt, står overfor graviditetsfællesskabet som nærmest strukturelt uindviede. Fordi de yderligere er følelsesmæssigt tæt forbundet med deres partnere, truer deres tilstedeværelse potentielt gravide kvinders indbyrdes fællesskab. Både jordemødre og de gravide så det hyppigt som en styrke ved gruppeformen, at de vordende fædre kun lejlighedsvis blev inviteret. Og omvendt oplevede de vordende fædre generelt, at de i både individuelle og gruppevis svangreomsorgsaktiviteter var *“til overs”* og *“i vejen”* (se for eksempel Madsen 1999).

Lighederne i de vordende fædre og de vordende mødres fælles overgang til forældreskabet nedtones altså til fordel for en betoning af de kønnede forskelle. Som ikke-gravide ekskluderes de vordende fædre fra en række sammenhænge, og omvendt illustrerer, bekræfter og befæster eksklusionen de vordende mødres indbyrdes fællesskab.

Oplevelsen blandt vordende fædre af, at der ikke *“sker så meget”* for dem, før barnet er født, er formet i modsætning til – og

til forskel fra – den gravide kvindes høje aktivitetsniveau og mange graviditetsoplevelser. Kønsforskellen er altså andet og mere end fysiologi. Kønnen tillægges betydning, netop fordi det kan indsættes som et forskelssystem, der kan skabe orden i liminalitetens klassifikatoriske uorden: Når de vordende forældre bestræber sig på at forstå sig selv i grænselandet, har de behov for at forstå sig selv til forskel fra noget andet – og lige ved hånden har de jo deres partnere; altså dét, der ofte kaldes det *modsatte* køn.

KØNNET SOM FORSKELSSYSTEM

Når køn bringes i spil som et kulturelt forskelssystem, må det forstås i sammenhæng med det betydningssystem, det gør en forskel i. Som vist ovenfor gælder det ikke mindst muligheden for at skabe meningsfulde forskelle – og dermed orden – i betydningerne omkring krop og natur i identitetsdannelsen.

For eksempel giver kønnen nogle konkrete orienteringspunkter i overgangen til forældreskabet, fordi de i forældreskabet kan søge at realisere nogle specifikke kønnede egenskaber som kvinde og mand i modsætning til fordums pige og dreng.

Kvinder kan i den forbindelse trække på et bredt repertoire af betydninger omkring deres køn. Graviditets- og fødselserfaringer anses for eksempel som en kilde til særlige sociale og følelsesmæssige kompetencer (Rosenbeck 1990), herunder evnen til at *“slå hovedet fra”* og *“mærke efter”*. Derfor regnes kvindekønnen og egne fødselserfaringer som særlige jordemoderfaglige kompetencer, og generelt regnes mødre for at have en privilegeret adgang til positivt ladede evner som intuition, inderlighed og omsorg (Madsen 1999).

De vordende fædre må selvsagt trække på andre betydninger.

MASKULINE GRAVIDITETSPRAKSISSE

På et empirisk plan er den vordende fars bestræbelser på at gøre sig parat til voksenheden og forældreskabet åbenlyst forskellige fra kvindens. Socialt stilles der krav til mandens deltagelse i begivenheden (se Madsen 1999), men uden det direkte fysiske engagement har han få socialt anerkendte muligheder for at kommunikere sin forældreskabsparathed, orientere sig i overgangen og forhandle sin sociale position. Derfor må manden forfægte sin individuelle betydning ved at referere til særlige maskuline forståelsesrammer.

Det gælder for eksempel de vordende fædres – ofte store – engagement i istandsættelsen og nyindretningen af det kernefamiliære hjem. Aktiviteter de ofte associerer med et særligt maskulint “redebyggerinstinkt”, som er direkte knyttet til et “beskytterinstinkt”, der atter hænger sammen med et “forsørgerinstinkt”, der i særlig grad vækkes ved overgangen til forældreskabet.

Under mit feltarbejde hørte jeg ofte vordende fædre fortælle, at de selv var overraskede – og en smule pikerede – over at opleve disse kønnede instinkter: For eksempel havde en vordende far – der så sig selv som meget akademisk og meget lidt fingernem – med skrækblandede fryd oplevet sig selv dybt engageret i at snedkerere et sindrigt puslebordssystem, *“precis som jeg husker min far nørkle løs”*.

Samtidig var der flere vordende fædre i min undersøgelse, der færdiggjorde deres uddannelser, konsoliderede deres ansættelser, fik befordret forfremmelser eller forhandlet højere løn under graviditeten: En vordende far, der havde skrevet speciale i små 3 år blev endelig færdig og forklarede sin pludselige produktivitet med at:

“før betød det ikke så meget, om jeg blev færdig før eller siden... Det kan godt være, at det er håbløst gammeldags, men pludselig blev det altså vigtigt, at jeg kunne forsørge min familie.”

At følge disse kønnede tilbøjeligheder sås altså både som gammeldags og anakronistisk, særligt på baggrund af en bred accept af og støtte til kvinders økonomiske og individuelle uafhængighed. Men fordi det samtidig gav en følelse af at kunne “gøre” noget, der faktisk gjorde en forskel, var det tilbøjeligheder, de vordende fædre ofte var glade for at følge.

KØNNED E POSITIONER UNDERVEJS MOD FORÆLDRESKABET

For både vordende mødre og vordende fædre er det altså betegnende, at de diskursivt refererer til særlige naturlige egenskaber; for eksempel gener, biologi og instinkter, der betinger særlige kønnede erfaringer og guider særlige kønnede praksisser (se for eksempel Laqueur 1990). Dermed aktiveres kønsforskellen altså med en reference til kropslige – og derfor naturlige og faktuelle forskelle. Og de forskellige kropslige erfaringer og praksisser er omvendt med til at tillægge de kønnede forskelle betydning.

Såvel de kulturelle betydninger og de sociale forhandlinger foregår omkring den gravide kvindekrop som et konkret og symbolsk objekt, hvoromkring betydninger kan italesættes. Det fokus understøttes yderligere af den offentlige svangreomsorg, der med sin forankring i det bio-medicinske paradigme har kroppen som sit genstandsfelt.

Det kropslige fokus giver den gravide kvinde en privilegeret adgang til en række betydningsfulde graviditetsoplevelser, både kropsligt og i fællesskabet med andre (gravide) kvinder. På et socialt plan er hun desuden det dominante symbol på den biologiske reproduktion. I associationen med det “naturlige” og “sande” bliver hun både genstand for og primær aktør i en række sociale og kulturelle forhandlinger.

Hvad enten det vordende forældrepar liminale position under graviditetsperioden fremtræder som en ressource eller en begrænsning, kommer det under alle omstændigheder i mindre grad den vordende far til

del. Han er ikke individuelt liminaliseret, for nok er også han undervejs mod forældreskab, men uden det direkte kropslige engagement er han det primært qua sin gravide partner. Hans oplevelse af at være undervejs vedrører primært dem som forældre og ikke ham selv som vordende far.

Derfor har de vordende fædre relativt dårligere muligheder for at hente social anerkendelse af deres oplevelser af graviditetsperioden, og de har færre sociale sammenhænge, hvor deres oplevelser kan gives gyldighed. Disse betydninger og praksisser har betydning for kvindens og mandens muligheder for at forvalte deres forældreskab.

SOCIALT OG BIOLOGISK FORÆLDRESKAB

Disse to forskellige positioner har givet anledning til at konstatere, at kvindens forældreskab etableres allerede ved undfangelsen, mens faderens først begynder ved fødslen (Gillis 1996, Hagström 1996, Strathern 1992, Laqueur 1990). Implicit i denne forskel ligger en skelnen mellem to former for forældreskab; et biologisk og et socialt.³ Med biologisk forældreskab menes en socialt og juridisk formaliseret status, som tilkendes på baggrund af en genetisk forbundethed mellem ophav og afkom. Det sociale forældreskab betegner derimod en normativ praksisform, som indebærer en følelsesmæssig og moralsk forbundethed mellem en voksen og et barn.

Det biologiske moderskab konstitueres såvel af kvindens genetiske engagement, hendes graviditetserfaring og af fødslen som den dramatiske kulmination på hendes overgang til moderskabet. Idet den kropslige erfaring tillægges særlig betydning, antages graviditet og fødsel at etablere en særlig følelsesmæssig tilknytning mellem mor og barn (Laqueur 1990, 207). Samtidig får kvinden undervejs mulighed for at tilegne sig og demonstrere mere generelle sociale kompetencer, der er knyttet til forældreevnen. Derfor regnes graviditeten for en

praksis, der er kontinuerlig med tiden efter fødslen, og følgelig fremtræder det sociale moderskab som kontinuerligt med det biologiske (Strathern 1992, 26, 29).

Overfor kvindens legemelliggjorte sammen-smeltning af det biologiske og det sociale moderskab, er faderskabet ganske anderledes konstitueret. Mænds biologiske faderskab vedrører teknisk set kun sædleverancen, resten af den biologiske proces foregår jo i kvindens krop. Derfor refererer det biologiske faderskab primært til hans maskuline potens og virilitet. Det biologiske faderskab står dermed ikke i noget fast forhold til det sociale faderskab, og først efterhånden, som der etableres en social og følelsesmæssig relation mellem far og barn, får det biologiske faderskab betydning som det sociale faderskabs forudsætning (Gillis 1996 & Lundin 1994). Følgelig er det ikke i samme grad stigmatiserende, hvis en mand ikke har kontakt med sit nyfødte barn, som hvis en kvinde vælger kontakten fra. Og omvendt har mænd, som under graviditeten og umiddelbart efter fødslen ikke står i en forpligtende relation til moderen, dårlige muligheder for at etablere og forvalte en relation til deres barn. Den kulturelle konstruktion af forældreskabet, den associerede praksis omkring graviditetsperioden og de symbolske betydninger af køn, krop og natur har således konsekvenser for kvindens henholdsvis mandens muligheder for at forvalte deres forældreskab – og for barnets adgang til sit biologiske ophav.

Med en antropologisk tilgang har jeg søgt at forklare moderskabets status som forældreskabets primære komponent. Forklaringen har inddraget en analyse af en række kulturelle betydninger, der gør det meningsfuldt – ja, næsten evident – at anse kvindens kropslige graviditetserfaring og fødselsoplevelse som konstituerende for den primordiale relation mellem forældre og børn. Samtidig har jeg vist, at denne evidens både skabes, bekræftes og vedlige-

holdes i de sociale interaktioner. Men som genstand for social forhandling er betydningsdannelserne omkring krop, køn, biologi og natur over tid også genstand for forandring. Således ville der dannes andre betydninger omkring overgangen til forældreskabet, hvis den sociale praksis i mindre grad var centreret om graviditeten som kropslig *tilstand*, og i stedet fokuserede på dens processuelle *resultat*, nemlig forældreskabet som social begivenhed. Hvorvidt det ville – eller burde – give mænd større adgang til forældreskabet som konkret og symbolsk ressource, og hvorvidt det ville give kvinder en anden adgang til arbejdsmarkedet afhænger blandt andet af mænds vilje til en mere central placering i forældreskabet og af kvinders parathed til at afgive nogle af deres aktuelle privilegier.

LITTERATUR

- Eder, Klaus (1996): *The Social Construction of Nature*. Sage Publications, London.
- Cohen, Anthony P. (1995): *Selvbevidsthed: En Alternativ Identitetsantropologi*. Det Lille Forlag, Frederiksberg.
- Douglas, Mary (1966): *Purity and Danger*. Penguin Books Inc., Baltimore.
- Douglas, Mary (1996 [1970]): *Natural Symbols: Explorations in Cosmology (with a new introduction)*. Routledge, New York.
- Gennep, Arnold van (1960 (1908)): *The Rites of Passage*. University of Chicago Press, Chicago.
- Gillis, John (1996): *A World of Their Own Making: Myth, Ritual, and the Quest for Family Values*. Basic Books, New York.
- Hagstrøm, Charlotte (1996): "Becoming a Father and Establishing Paternity", in Lundin, Susanne & Lynn Åkesson (red.): *Bodytime: On the Interaction of Body, Identity and Society*. Lund University Press, Lund.
- Laqueur, Thomas (1990): "The Facts of Fatherhood", in Hirsch, Marianne & Evelyn Fox Keller (eds). *Conflicts in Feminism*. Routledge, New York.
- Lind, Malene (2001): *Den søde ventetid: Køn og krop undervejs mod forældreskabet*. Specialerække nr. 183, Institut for Antropologi, Københavns Universitet, København.
- Lundin, Susanne (1996): "Power over the Body", in Lundin, Susanne & Lynn Åkesson (red.): *Bodytime: On the Interaction of Body, Identity and Society*. Lund University Press, Lund.
- Madsen, Svend Aage, Hanne Munch & Marianne Tolstrup (1999): *Fædre og Fødsler*. Frydenlund, Viborg.
- Okely, Judith (1996): *Own or Other Culture*. Routledge, London.
- Rosenbeck, Bente (1990 (1987)): *Kvindekøn*. Gyldendal, København.
- Strathern, Marilyn (1992): *Reproducing the Future: Essays on Anthropology, Kinship and The New Reproductive Technologies*. Manchester University Press, Manchester.
- Tsing, Anna Lowenhaupt (1995): "Empowering Nature, or: Some Gleanings in Bee Culture", in Yanagisako, Sylvia & Carol Delaney (eds.): *Naturalizing Power: Essays in Feminist Cultural Analysis*. Routledge, New York.
- Turner, Victor (1967): *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, Cornell University Press, New York.
- Turner, Victor (ed.) (1992): *Blazing the Trail: Way Marks in the Exploration of Symbols*. The University of Arizona Press, Tucson & London

NOTER

1. Mit feltarbejde strakte sig over 9 måneder og foregik i hovedstadsområdet i årene 1998-99. Det foregik primært blandt 8 par, der ventede deres første barn. Disse par har jeg interviewet sammen og hver for sig, og jeg har fulgt dem tæt i de sociale sammenhænge, de angav som vigtige for deres graviditetsoplevelser. Empirisk har jeg særligt fokuseret på deres fortællinger om deres praksis i og oplevelser under graviditetsperioden. Derudover har jeg både med og uden mine projektdeltagere deltaget i en række graviditetsrelaterede aktiviteter. Det gælder bl.a. på fødselsforberedelseskurser, i jordemoderkonsultationer og ved diverse arrangementer for vordende forældre. Endelig har jeg interviewet jordemødre, fysioterapeuter og andre fagpersoner i den offentlige svangreomsorg.
2. Strategien er inspireret af en række af de private gruppebaserede fødselsforberedelseskurser. Gruppeformens muligheder for erfaringsudveksling fremhæves af både deltagere, instruktører og i kursernes informationsmateriale som en vigtig forudsætning for at sikre en positiv graviditets- og fødselsoplevelse, og fremhæves ofte som en væsentlig årsag til kursernes succes.

3. Det jeg kalder det biologiske forældreskab svarer til de engelske begreber *maternity/paternity*, og det sociale forældreskab svarer til *motherhood/fatherhood*.

SUMMARY

On the basis of a fieldwork based anthropological analysis of practises and meanings of pregnancy as a liminal phase in the transition to parenthood, the article examines some of the significant meanings of body and gender that are active in forming motherhood as distinct from fatherhood in a modern context. The article conceptualises the parents-to-be as liminal subjects in a rite of passage to

parenthood. As such they are subject to massive social concern and they are imbued with symbolic significances that enable them to reflect over and negotiate their self and social identity. The article argues that as bodily engagement is associated with nature; as nature is regarded a source of both truth and wisdom; and as only the woman actually embodies the pregnancy; she has more access to the symbolic and social resources, which facilitates her transition to parenthood.

Malene Lind
cand.scient.anth
Institut for antropologi